

**ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ: ΜΙΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ**

Παρουσίαση του βιβλίου των A. Molnar & B.Lindquist Προβλήματα Συμπεριφοράς στο Σχολείο: ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ σε επιμέλεια Α. Καλαντζή-Αζίζι & συν.

Επιλογή και Προσαρμογή: Μαρία Καργιώτη
Σχ. Έτος: 2018-2019

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όλο και πιο συχνά τα προβλήματα συμπεριφοράς, όποια κι αν είναι η αιτία που τα δημιουργεί, αποτελούν ανησυχητικό στοιχείο της σχολικής καθημερινότητας. Η συνεργασία με σχολεία και εκπαιδευτικούς καταδεικνύει την ανάγκη όχι μόνο αποδυνάμωσης των φαινομένων αλλά πολύ περισσότερο του επαναπροσδιορισμού και της πρόληψής τους. Τη στιγμή που γράφεται η παρούσα εργασία, πολλά σχολεία αντιμετωπίζουν χρονίζουσες καταστάσεις, οι οποίες απλά «κληροδοτούνται» από τάξη σε τάξη, ταιλιπωρούν, στιγματίζουν, δυσκολεύουν και υποσκάπτουν την ομαλότητα. Καταστάσεις που επιπλέκονται, διαφεύγουν του ελέγχου της σχολικής μονάδας και μεταδίδουν αρνητικά κύματα στον οικογενειακό περίγυρο και στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο με πολυσύνθετες συνέπειες.

Στις σελίδες που ακολουθούν γίνεται προσπάθεια αποδελτίωσης των τεχνικών που προτείνονται στο βιβλίο ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ: ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ των Α. Molnar, & Β. Linquist, Επιμέλεια Α. Καλαντζή-Αζίζι και των συνεργατών (Ε. Γαλανάκη, Κ. Γκαρή, Ν. Παπαστυλιανού, & Ε. Σοφιάνιδου) από τη σειρά Συμβουλευτική Ψυχολογία, μαζί με τα παραδείγματα-σενάρια που παρατίθενται από τους συγγραφείς και αποτελούν το απαύγασμα της εμπειρίας από την εφαρμογή των τεχνικών με την ματιά και την αλήθεια της βιωμένης πραγματικότητας των εκπαιδευτικών που τις εφάρμοσαν. Ταυτόχρονα, καθένας έρχεται σε επαφή με το «πνεύμα» που διατρέχει την οικοσυστημική στρατηγική και αποκτά άποψη για το περιεχόμενό της.

Γραμμένο αρκετές δεκαετίες πριν, το βιβλίο έχει τύχει επανεκδόσεων και αποτελεί ακόμη βασική καταχώρηση στην προσωπική βιβλιοθήκη όσων εκπαιδευτικών επιθυμούν να προσεγγίζουν τις δύσκολες συμπεριφορές εναλλακτικά και αποτελεσματικά.

Στόχος μας, επομένως, είναι να παρουσιαστούν με ευσύνοπτο και πρακτικό τρόπο προτάσεις αντιμετώπισης επίμονων δυσκολιών που συχνά εμφανίζονται σε όλα τα σχολεία και απασχολούν όλους τους εκπαιδευτικούς. Δεν πρόκειται για έναν οδηγό «κρίσης». Αντίθετα, όπως επισημαίνεται από τους συγγραφείς, η ώρα της «κρίσης» λαμβάνει ιδιαίτερα πολύπλοκες διαστάσεις, όπου η οποιαδήποτε παρέμβαση πρέπει να γίνεται προσεκτικά και μεθοδικά με δοκιμασμένες τεχνικές και ανάλογα με τα χαρακτηριστικά των εμπλεκόμενων και της φύσης της κατάστασης. Εξάλλου, δεν είναι ο μοναδικός τρόπος αντιμετώπισης των προβλημάτων συμπεριφοράς.

Το διαφορετικό που προσφέρει αυτού του είδους η προσέγγιση αναφέρεται από τους ίδιους τους συγγραφείς του βιβλίου (σσ. 14-15): «Από την οικοσυστημική σκοπιά τα προβλήματα δεν θεωρούνται αποτελέσματα των ελλείψεων του ατόμου ή των ανεπαρειών του. Αντίθετα, θεωρούνται μέρος μιας συγκεκριμένης μορφής κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Επομένως, οι απόπειρες που γίνονται για να αντιμετωπιστούν προβλήματα συμπεριφοράς – αν δεν οδηγούν σε μία αλλαγή προς το καλύτερο – απλώς το επιδεινώνουν. Γι' αυτό η οικοσυστημική προσέγγιση των σχολικών προβλημάτων θα σας βοηθήσει να δείτε τα προβλήματα μέσα στο διαπροσωπικό τους περίγυρο και να αλλάξετε τη στάση σας απέναντι στις χρόνιες προβληματικές καταστάσεις. Πιστεύουμε ότι αυτή η προσέγγιση θα σας προσφέρει θετική και ουσιαστική βοήθεια».

Προσφέρεται σε όλους τους εκπαιδευτικούς που αγωνίζονται και δημιουργούν μέσα στην τάξη τους και στο σχολείο, σε όσους αναζητούν μια αισιόδοξη ματιά στη δουλειά τους, με την ελπίδα ότι θα τους φανεί χρήσιμο!

Μαρία Καργιώτη
Δασκάλα Ειδικής Αγωγής
1^ο ΚΕΣΥ Δ' ΑΘΗΝΩΝ
Μάρτιος, 2019

Η ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ: γνωριμία

Αρχικά, είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι η συγκεκριμένη προσέγγιση αντιμετωπίζει την έννοια «προβληματικός» στην ευρύτητά της, όχι μόνο στην προφανή ερμηνεία της «κακής συμπεριφοράς» που συνδέεται με παραβίαση κανόνων, εμπλοκή σε καβγάδες και όλα τα συνοδά ζητήματα. Αντιθέτως, μπορεί να δώσει λύση σε οποιαδήποτε δυσάρεστη κατάσταση με διάρκεια, όχι απαραίτητα σχετιζόμενη απευθείας με τους μαθητές μας, και για την οποία δεν έχει βρεθεί λύση παρά τις όποιες προσπάθειες.

Η σημασία της λέξης οικοσυστημικός είναι προφανής: εφόσον συμφωνούμε ότι το σχολείο και η τάξη είναι ένα κοινωνικό σύστημα, όλες οι ενέργειες που λαμβάνουν χώρα μέσα στο χώρο επηρεάζουν όλους, π.χ. ένας μαθητής που δεν είναι καλά ενσωματωμένος στο περιβάλλον της τάξης του μεταφέρει την προβληματική συμπεριφορά του στον ευρύτερο χώρο του σχολείου, με αποτελέσματα που όλοι γνωρίζουμε. Αυτή ακριβώς είναι και η αισιόδοξη ματιά που προσφέρει η οικοσυστημική «θεωρία». Η αλλαγή στην αντίληψη ή τη συμπεριφορά ενός ατόμου που σχετίζεται με το πρόβλημα είναι δυνατόν να επηρεάσει την προβληματική συμπεριφορά.

Κρατήστε την λέξη *αλλαγή* ως τον κεντρικό πυρήνα της προσέγγισης. Γενικά, σύμφωνα με την πεποίθηση του συγγραφικού δίδυμου, όλες οι παγιωμένες καταστάσεις μπορούν να αντιμετωπιστούν, όταν πάψουμε να εστιάζουμε στην αρνητική πλευρά των γεγονότων και της βιογραφίας των μαθητών μας. Η αρνητική στάση απέναντι στο αρνητικό, αναπαράγει έναν φαύλο κύκλο που εγκλωβίζει το συναίσθημα και την σκέψη του εκπαιδευτικού που τον «υποχρεώνει» να τον συντηρεί. Θετικές αλληλεπιδράσεις επιφέρουν θετικά αποτελέσματα.

Γιατί η οικοσυστημική προσέγγιση είναι μοναδική; (σ. 13)

1. Εστιάζεται στην αλλαγή της προβληματικής κατάστασης και όχι στη διάγνωση ατόμων με προβλήματα.
2. Οι οικοσυστημικές ιδέες είναι απλές και εφαρμόσιμες από εκπαιδευτικούς που έχουν διαφορετικό τρόπο αντιμετώπισης ο καθένας και εργάζονται κάτω από διαφορετικές συνθήκες.
3. Επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς να αρχίσουν από τις πτυχές εκείνες του προβλήματος, που μπορούν να αντιμετωπίσουν εύκολα.
4. Ενθαρρύνει πολλές και διαφορετικές ερμηνείες για την ίδια προβληματική συμπεριφορά.
5. Ενθαρρύνει τη συναισθηματική ανοχή και την ευρύτητα αντιλήψεων, ιδίως όταν έχει κανείς να αντιμετωπίσει χρόνια προβλήματα.
6. Είναι σχεδιασμένη για να οικοδομήσει πάνω στα θετικά στοιχεία –στις δυνάμεις του ατόμου – όχι για να υπερνικήσει αδυναμίες.
7. Οι οικοσυστημικές ιδέες μπορούν να γίνουν κτήμα του καθενός, ακόμη και όταν δεν έχει ειδικές γνώσεις για το θέμα.

ΓΙΑΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΛΛΑΞΕΙ ΚΑΤΙ

Ο οικοσυστημικός τρόπος σκέψης επιδιώκει την απόσβεση δυσλειτουργικών καταστάσεων που αντέχουν στο χρόνο μέσα από διαδικασίες αλλαγών. Σύμφωνα με αυτόν, η αντιστροφή του κλίματος στην τάξη ή στο σχολείο ξεκινά από την μεταβολή στη νοηματοδότηση των προβληματικών γεγονότων, με τον εκπαιδευτικό πρώτο συμμετέχοντα σε αυτή την διαδικασία.

Η απόδοση νοημάτων είναι μια προσωπική υπόθεση που αφορά τον καθένα χωριστά και τροφοδοτείται από τον τρόπο αντίληψης και τις εμπειρίες του καθενός μας. Αυτό σημαίνει ότι είναι στο χέρι του ενήλικα να συνεχίσει να αποδίδει το ίδιο (αρνητικό) νόημα σε πράξεις των μαθητών του ή να αποφασίσει να αντιδράσει διαφορετικά σε αυτές. Αν, για παράδειγμα, τη συνήθεια του Γιώργου να σηκώνεται και να ξύνει το μολύβι του χωρίς να

πάρει σχετική άδεια, εξακολουθήσουμε να την αντιλαμβανόμαστε ως την προσπάθειά του να μας εκνευρίσει, να μας αγνοήσει, να παραβιάσει τους κανόνες της τάξης, αλλά όχι ως μια πράξη αφηρημάδας, ή ακόμη ως πράξη ενδιαφέροντος και ζήλου (να έχει έτοιμο το μολύβι του ώστε να κάνει καλά γράμματα) οι αντίδρασή μας σε αυτήν είναι φυσικό ότι θα προσαρμοσθεί αναλόγως.

Όπως πολύ καλά γνωρίζουμε, οι καταστάσεις που αφορούν τον άνθρωπο δεν είναι τόσο απλές ή τόσο ευθύγραμμες, όπως περιγράφονται παραπάνω. Το τελολογικό σχήμα «αίτιο-αποτέλεσμα» δεν μπορεί να εξηγήσει με την ίδια επιτυχία τις ανθρώπινες καταστάσεις, καθώς ανακαλύπτουμε ότι δεν υπάρχει μόνο η μία ή η άλλη διάσταση. Συμβαίνει πολλές φορές ο εκπαιδευτικός να έχει για την ίδια κατάσταση πολλαπλές ερμηνείες, οι οποίες, μάλιστα είναι ανταγωνιστικές και αλληλοσυγκρουόμενες. Εστιάζοντας πάλι στην δυσλειτουργική συμπεριφορά των μαθητών μας, η πλειοψηφία των δικών μας προσπαθειών να αποδώσουμε ερμηνείες, θέτει στο στόχαστρο την αδυναμία του μαθητή, της οικογένειάς του, της ανατροφής του, την προσωπική του ιστορία, στην οποία διακρίνουμε εμφανείς ανεπάρκειες. Ακόμη και αν όλες οι υποθέσεις μας είναι αληθινές, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο: οι συγκρούσεις παραμένουν ή/και επιδεινώνονται.

Οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι τρεις είναι οι βασικότερες αιτίες που καθλώνουν την σκέψη σε ήδη γνωστές απόψεις και εμποδίζουν, συνειδητά ή ασυνείδητα, την υιοθέτηση διαφορετικών υποθέσεων για επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές: **(α)** η επιρροή της προηγούμενης μάθησης (η υπερίσχυση των περισσότερο καθιερωμένων αντιλήψεων, αυτών που χρησιμοποιούνται πιο συχνά και πιο επιτυχημένα), **(β)** η επιρροή της υποστήριξης από την κοινωνική ομάδα (στο σχολείο τα διαχρονικά αρχεία και το ανεπίσημο δίκτυο πληροφοριών, αλλά και η προσωπική κοσμοθεωρία που έχει διαμορφωθεί από ποικίλους κοινωνικούς, μορφωτικούς κ.ά. παράγοντες) και **(γ)** η επίδραση του λογικού συλλογισμού «Αίτιο-Αποτέλεσμα» (κάθε συμπεριφορά έχει μια αιτία και γι' αυτό κάθε συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα κάποιου άλλου παράγοντα, το αίτιο προηγείται και κατευθύνει το αποτέλεσμα, για να εξαλείψουμε το αποτέλεσμα, πρέπει να εξαλειφθεί το αίτιο) (σσ. 25-30).

Οι προαναφερθείσες επιρροές είναι αδύνατο να καταργηθούν εφόσον έχουν ισχυρές βάσεις και βεβαίως έτσι λειτουργούν τα πράγματα εδώ και αιώνες στην διαμόρφωση προσωπικοτήτων και στη ανθρώπινη συνύπαρξη. Άλλωστε, η οικοσυστημική προσέγγιση δεν μπορεί να παύσει λειτουργίες που υφίστανται και θα υφίστανται έτσι όπως τις γνωρίζουμε καθώς οι παράγοντες που τις προκαλούν είναι μάλλον ανεξέλεγκτοι. Εκείνο που μπορεί να προσφέρει, είναι να ενθαρρύνει όποιον εμπλέκεται σε χρόνια αρρυθμιστες καταστάσεις να σκέφτεται διαφορετικά, να μη στέκεται με εμμονή στο ειδικό αλλά να βλέπει το γενικό πλαίσιο (το οικοσύστημα, το πλέγμα σχέσεων) και να μπορεί να αναλαμβάνει άμεσα δράση.

ΠΩΣ ΑΛΛΑΖΕΙ ΚΑΤΙ: ΟΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ της οικοσυστημικής

«Όταν κάτι μέσα σε ένα οικοσύστημα αλλάζει, τότε όλο το οικοσύστημα θα αλλάξει» (σ. 33).

1. Πώς να σκεφτείτε ο πρόβλημα διαφορετικά: **ΑΝΑΠΛΑΙΣΙΩΣΗ**
2. Αναζητώντας θετικά κίνητρα στα προβλήματα συμπεριφοράς: **ΘΕΤΙΚΗ ΥΠΟΔΗΛΩΣΗ ΤΩΝ ΚΙΝΗΤΡΩΝ**
3. Αναζητώντας θετικές λειτουργίες στα προβλήματα συμπεριφοράς: **ΘΕΤΙΚΗ ΥΠΟΔΗΛΩΣΗ ΤΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ**
4. Ενθαρρύνοντας τη συνέχιση της προβληματικής συμπεριφοράς με διαφορετικό τρόπο: **ΕΝΘΑΡΡΥΝΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ**
5. Επηρεάζοντας έμμεσα το πρόβλημα: **ΚΕΡΚΟΠΟΡΤΑ**
6. Εστιάζοντας την προσοχή σε ό,τι δεν αποτελεί πρόβλημα: **ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΞΑΙΡΕΣΕΩΝ**
7. Προβλέποντας και αντιμετωπίζοντας τις υποτροπές: **ΠΡΟΒΛΕΨΗ ΤΗΣ ΥΠΟΤΡΟΠΗΣ**

Οι συγγραφείς υπογραμμίζουν ότι «η προσωπική σας κρίση – ως ατόμου – και η επαγγελματική σας κρίση – ως δασκάλου – για την καταλληλότητα ή μη της χρήσης μιας οικοσυστημικής τεχνικής σε μια προσπάθεια λύσης ενός προβλήματος, είναι αναντικατάστατες» (σ. 68).

Οι τεχνικές με ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

«Όταν αναλύουμε την προβληματική συμπεριφορά, η εφαρμογή της οικοσυστημικής λογικής αναζητά όχι τον προσδιορισμό της «πραγματικής» αιτίας του προβλήματος αλλά, κυρίως, την ερμηνεία που ταιριάζει όσο γίνεται καλύτερα στα γεγονότα και που ανοίγει το δρόμο για νέες μορφές συμπεριφοράς, οι οποίες ίσως φέρουν την επιθυμητή αλλαγή» (σ. 37).

Η αλλαγή που επιδιώκεται τόσο στις αποδιδόμενες ερμηνείες όσο και στις αντιδράσεις απέναντι σε δυσλειτουργικές πράξεις συνδέεται με το παρόν, το χρόνο που συμβαίνει το γεγονός· ερμηνείες που έχουν δοθεί στο παρελθόν έχουν τα στοιχεία της δυστυχίας, της ανεπάρκειας και του μοιραίου, επηρεάζουν αναποτελεσματικά τις αντιδράσεις του περιβάλλοντος και δεν εξυπηρετούν τον σκοπό της αλλαγής.

«Μολονότι η οικοσυστημική προσέγγιση των προβλημάτων μπορεί αρχικά να σας φανεί εξωπραγματική, ωστόσο, μπορεί τελικά να χρησιμοποιηθεί χωρίς να απαιτεί κάποιο ειδικό υπόβαθρο γνώσεων. Από τη στιγμή που εστιάζουμε την προσοχή μας στην αλλαγή και όχι στη διάγνωση του προβλήματος, οι οικοσυστημικές τεχνικές, με γνώμονα πάντα την επαγγελματική σας κρίση, μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε ποικίλες προβληματικές καταστάσεις (για παράδειγμα, σε μαθητές που κοιμούνται στην τάξη, τσακώνονται μεταξύ τους, ή αμελούν την εργασία τους για το σπίτι.). Για να χρησιμοποιήσετε αυτές τις ιδέες, δεν είναι αναγκαίο να υιοθετήσετε ένα περίτεχνο σύστημα χειρισμού ή μί νέα, ειδική γλώσσα για να περιγράψετε τα προβλήματά σας. Όταν νιώσετε εγκλωβισμένοι σε μια προβληματική κατάσταση, διαλέξτε την οικοσυστημική ιδέα ή τεχνική που σας ταιριάζει και που πιστεύετε ότι είναι η πιο κατάλληλη για την περίπτωση και εφαρμόστε τη.» (σ. 50).

Προκειμένου να επιλυθεί μια προβληματική κατάσταση είναι αναγκαίο να κατανοηθεί επαρκώς η ίδια η κατάσταση αλλά και οι παράγοντες που τη διαμορφώνουν. Ο εκπαιδευτικός προκειμένου να διατυπώσει δημιουργικές υποθέσεις για την αντιμετώπισή της θα πρέπει να μπει σε ρόλο «ανιχνευτικό», σε ρόλο «ντεντέκτιβ». Τα ερωτήματα που θα πρέπει να υποβάλλει είναι (σ. 53):

1. Ποιο είναι το μοτίβο, η μορφή συμπεριφοράς, που συνεχώς επαναλαμβάνεται σε αυτή την κατάσταση;
2. Πώς αντιλαμβάνονται την υπό εξέταση συμπεριφορά τα διάφορα πρόσωπα που αναμειγνύονται σε αυτήν;
3. Ποιοι είναι οι θετικοί τρόποι ερμηνείας της προβληματικής συμπεριφοράς;
4. Τι θα αποτελούσε ένδειξη ότι τα πράγματα βελτιώνονται;
5. Τι μορφή θα έχει αυτή η τάξη, το σχολείο, η αθλητική ομάδα κ.λ.π., όταν θα πάψει να υπάρχει η προβληματική συμπεριφορά;
6. Ποιο στοιχείο της κατάστασης δε θέλω να αλλάξω;

Στην πορεία αντιμετώπισης των δυσκολιών καταγράφονται διάφορες φάσεις όπου παρατηρούνται σταδιακές αλλαγές, τις οποίες ο εκπαιδευτικός πρέπει να είναι σε θέση να αντιληφθεί και να αξιολογήσει, όπως επίσης να αξιοποιήσει το χιούμορ έναντι της ακαμψίας και το παράδοξο (το μη προβληματικό) για να μεταβάλλει προβληματικές συμπεριφορές.

1^ο παράδειγμα: Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΛΑΙΣΙΩΣΗΣ (Αλλαγή της Σημασίας)

Εύρεση νέου (θετικού) αντιληπτικού «πλαϊσίου» για την προβληματική συμπεριφορά

Η Κατερίνα και η δασκάλα της: Οι θαυματοποιοί (σ. 78)

Η Κατερίνα είναι ένα κοριτσάκι 6 χρονών που πηγαίνει στην Α΄ Δημοτικού. Το πρόβλημά της ήταν ότι έσπρωχνε και έβγαζε όλα τα παιδιά από τη γραμμή, για να είναι αυτή

πρώτη κάθε φορά που τα παιδιά συντάσσονταν στη γραμμή για να μπουν ή να βγουν από την τάξη. Όλα τα παιδιά περίμεναν τη σειρά τους για να μπουν πρώτα, η Κατερίνα όμως ήθελε να μπαίνει συνεχώς αυτή πρώτη.

Είχα μιλήσει στην Κατερίνα για τη σειρά και για το ότι έπρεπε να είμαστε δίκαιοι. Την έβαζα επίσης να στέκεται δεύτερη στη γραμμή και, αν εξακολουθούσε να σπρώχνει, την έβαζα στο τέλος της γραμμής. Καμιά από τις προσπάθειές μου αυτές δεν έφερε αποτέλεσμα. Η Κατερίνα συνέχιζε αυτή την ανεπιθύμη συμπεριφορά.

Αποφάσισα να αναπλαισιώσω την κατάσταση. Μέχρι τότε, έβλεπε τη συμπεριφορά της Κατερίνας σαν άδικη για τα άλλα παιδιά και ενοχλητική για μένα. Καθώς άρχισα να βλέπω τα πράγματα διαφορετικά, κατάλαβα ότι, αντίθετα από τα άλλα παιδιά που χάζευαν και έπρεπε να τους πει κανείς πολλές φορές να πάρουν θέση στη γραμμή, η Κατερίνα έμπεινε κοντά στη σειρά αμέσως μετά την εντολή μου. Αποφάσισα να χρησιμοποιήσω αυτό τον ενθουσιασμό της και έτσι η Κατερίνα έγινε ο «βοηθός» μου στην γραμμή. Έφτιαξα ένα κατάλογο με τα ονόματα όλων των παιδιών και ανέθεσα στην Κατερίνα να επιλέγει αρχηγό και να γράφει το όνομά του στον πίνακα. Μόλις ερχόταν η σειρά του κάθε παιδιού να είναι αρχηγός, η Κατερίνα διέγραφε το όνομά του, έτσι ώστε όλα τα παιδιά της τάξης, συμπεριλαμβανομένης και της Κατερίνας, να παίρνουν σειρά. Κάθε μέρα η Κατερίνα κι εγώ κουβεντιάζαμε για λίγο για το πώς πήγαινε η γραμμή μας στους διαδρόμους και έξω στην αυλή.

Είχε γίνει το θαύμα. Στην Κατερίνα άρεσε αυτό το σχέδιο, όπως στην πάπια αρέσει το νερό. Τώρα επιλέγει τον αρχηγό και γράφει το όνομά του στον πίνακα, κάτι που είναι ένα προνόμιο, καθώς της δίνεται η ευκαιρία να κάνει περισσότερη αναγκαία εξάσκηση στη γραφή. Πηγαίνει στο τέλος της γραμμής για να μπορεί να προσέχει όλα τα παιδιά και γενικά συνεργάζεται πολύ καλά. Οι μικρο-κουβεντούλες μας είναι για αυτήν μια ένδειξη πρόσθετης προσοχής, μια ενίσχυση. Όλα πάνε καλά.

Φαντάζομαι ότι, σε αυτή την κατάσταση, η αναπλαισίωση ήταν εξίσου σημαντική και για μένα και για τη μαθήτριά, μια και, στην πραγματικότητα, δεν της είπα τίποτε για το νέο μου τρόπο να βλέπω τα πράγματα.

2^ο παράδειγμα: Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΘΕΤΙΚΗΣ ΥΠΟΔΗΛΩΣΗΣ (Αναζητώντας θετικά κίνητρα)

Αναγνώριση θετικών κινήτρων στην προβληματική συμπεριφορά

Συμμαθητές που Νοιάζονται ο Ένας για τον Άλλον (σσ. 95-97)

Ο Νίκος και ο Μάνος φοιτούν σε ένα σχολείο προαστίου μιας πλούσιας περιοχής και, ταυτόχρονα, είναι ενταγμένοι σε ένα απογευματινό φροντιστηριακό τμήμα, διότι είχε γίνει διάγνωση ειδικών δυσκολιών μάθησης και για τους δύο. Και οι δύο οικογένειες των παιδιών είναι ευκατάστατες· μάλιστα, η οικογένεια του Νίκου ήταν πλούσια από παλιά, ενώ του Μάνου έγινε πρόσφατα (η μητέρα του Μάνου το αναφέρει συχνά). Ο Νίκος είναι μικρόσωμος για την ηλικία του και όχι τόσο έξυπνος όσο ο Μάνος, αλλά τον χαρακτηρίζει ευφράδεια και μπορεί με τα λόγια του να κατατροπώσει τον ψηλότερο, δυνατότερο και έξυπνότερο Μάνο. Το έκανε αυτό πολλές φορές στο παρελθόν. Ο Μάνος όμως ανακάλυψε πρόσφατα την ανώτερη σωματική του δύναμη και λέει συχνά στο Νίκο «βούλωσέ το, αλλιώς θα σε χτυπήσω» όταν, κυρίως, εκείνος γίνεται πολύ σαρκαστικός ή ταπεινωτικός με τις λεκτικές προσβολές του.

Στο σχολείο τα παιδιά έκαναν μάθημα στην ίδια αίθουσα με τον ίδιο δάσκαλο. Κάθε απόγευμα, διηγούνταν με προθυμία στον ειδικό δάσκαλο του φροντιστηριακού τμήματος, όσα συνέβαιναν στο μάθημα το πρωί. Ήθελαν να πουν όλα τα «άσχημα» πράγματα που είχε κάνει ο καθένας τους και έτσι γινόταν συνεχής ανασκευή των γεγονότων – ποιος άρχισε πρώτος κ.ο.κ. Αυτή η τακτική όμως ήταν χρονοβόρα και το θετικό συναισθηματικό περιβάλλον, που είναι απαραίτητο για τη μάθηση, διαταρασσόταν σοβαρά από τους καβγάδες, τις προσβολές και όλα όσα έλεγαν μεταξύ τους τα αγόρια. Το παιχνίδι αυτό – ποιος από τους δύο θα επικρατήσει- δεν τους άφημε να προσέξουν στο μάθημα.

Εάν βρισκόταν κοντά τους ο δάσκαλος, μια γρήγορη ματιά του ή ένα «σταματήστε παιδιά – αρκετά» αρκούσε. Ωστόσο, ο έλεγχος της συμπεριφοράς τους ήταν εξωτερικός και βασιζόταν στο σωματικό-ψυχολογικό εκφοβισμό. Εάν μπορούσαν να βελτιώσουν μόνα τους τη συμπεριφορά τους, αυτό θα ήταν μια πραγματική επιτυχία. [Μολονότι αυτός ο δάσκαλος ο δάσκαλος μπόρεσε να ελέγξει τη συμπεριφορά των μαθητών, δεν ήταν ευχαριστημένος με τη μέθοδο που χρησιμοποιούσε και την οποία περιέγραφε ως εκφοβισμό. Ήταν πρόθυμος να δοκιμάσει κάτι διαφορετικό, επειδή ήθελε έναν καλύτερο και, κατά την κρίση του, πιο ανθρώπινο τρόπο να επηρεάσει τη συμπεριφορά των αγοριών].

«Αποφάσισα να υποδηλώσω θετικά το κίνητρό τους για τις μεταξύ τους επαφές. Τους είπα πόσο εντυπωσιάστηκα με το ενδιαφέρον που έδειχνε ο ένας για τη συμπεριφορά του άλλου. Τους είπα ότι κατανοούσα ολοφάνερα το τεράστιο αμοιβαίο τους ενδιαφέρον: ο καθένας ήταν πρόθυμος να θυσιάσει τη δική του ώρα μάθησης στην πραγματική τάξη, ώστε να μπορέσει ο άλλος να προχωρήσει». «Αυτό είναι ενδιαφέρον», τους είπα, «να θυσιάσετε το δικό σας χρόνο μάθησης, ώστε να μπορεί να μαθαίνει ο άλλος» [αυτός ο δάσκαλος μπόρεσε να ανγνωρίσει ένα θετικό κίνητρο στη συμπεριφορά των αγοριών. Τους περιέγραψε σαν άτομα που ενδιαφέρονται ο ένας για τον άλλον και τη συμπεριφορά τους ως συμπεριφορά που έχει κίνητρο την επιθυμία να βοηθήσει ο ένας τον άλλο, ώστε να μάθει και να προχωρήσει]. Αυτή η τεχνική λειτούργησε καλά για μιάμιση εβδομάδα. Ο δάσκαλος στη συνέχεια ανέφερε ότι εκδηλώθηκε υποτροπή. Η παλιά συμπεριφορά είχε αρχίσει να επανεμφανίζεται. Τότε ο δάσκαλος πλησίασε χαμογελώντας τα δύο αγόρια και τους είπε: «Δεν εκπλήσσομαι που θυσιάζετε ακόμη τα ενδιαφέροντά σας ο ένας για χάρη του άλλου. Το είχα προβλέψει. Μορφές συμπεριφοράς με τις οποίες εκδηλώνει κανείς το ενδιαφέρον του και τις οποίες χρησιμοποιεί από πολύ παλιά, όπως οι δικές σας, δεν αλλάζουν εύκολα». [Η υποτροπή ή η επανεμφάνιση παλιών μορφών συμπεριφοράς δεν είναι ασυνήθιστη, ακόμη και στις περιπτώσεις που το άτομο θα καταφέρει να εκδηλώσει αυθόρμητα τη νέα συμπεριφορά. Οι υποτροπές είναι ένα τόσο φυσιολογικό και συχνό φαινόμενο, ώστε έχει αναπτυχθεί μια τεχνική που λέγεται «πρόβλεψη υποτροπής». Πρόκειται για μία τεχνική που βοηθά να διατηρηθεί ή ακόμη και να αυξηθεί η νέα συμπεριφορά, με το χαρακτηρισμό των πιθανών υποτροπών ως φυσιολογικών].

Έχουν περάσει δύο εβδομάδες από τότε που ο δάσκαλος υπέδειξε στα αγόρια ότι η εκδήλωση του ενδιαφέροντός τους δεν αλλάζει εύκολα και όλα φαίνεται να πηγαινούν καλά. Η θετική υποδήλωση, σε συνδυασμό με την κατανόηση που έδειξε για τις υποτροπές στη συμπεριφορά τους, λειτούργησαν θετικά και βοήθησαν στην αλλαγή της συμπεριφοράς του Νίκου και του Μάνου. Ο εξωτερικός έλεγχος της συμπεριφοράς (εξαναγκασμός και εκφοβισμός) δεν είναι πλέον απαραίτητος.

3^ο παράδειγμα: Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΥΠΟΔΗΛΩΣΗΣ ΤΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ/Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΘΕΤΙΚΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ (Αναζητώντας θετικές λειτουργίες στα προβλήματα συμπεριφοράς)

Επισήμανση της φύσης των σχέσεων μεταξύ μιας συμπεριφοράς και των άλλων στοιχείων του οικοσυστήματος

Σπάζοντας τη ρουτίνα (σσ. 122-124)

Ο Πάρης είναι ένα μαθητής της έκτης τάξης. Μια εκ γενετής διαταραχή έχει κάπως περιορίσει την ανάπτυξή του και είναι πολύ πιο μικρόσωμος από οποιονδήποτε άλλο συμμαθητή του. Ο μαθητής αυτός μιλούσε συνέχεια και με διέκοπτε πολύ συχνά. Καθημερινά έφτανε στο σημείο της τέλει απόγνωσης. Η μόνη μου αντίδραση ήταν να τον επιπλήττω με κάθε τρόπο, να του ρίχνω άγριες ματιές, να τον βγάζω από την αιθουσα και άλλες παρόμοιες αρνητικές παρενέργειες. Ο Πάρης ήταν πολύ έξυπνος και οι παρατηρήσεις που έκανε στο μάθημα έδιναν συνήθως σωστή απάντηση σε πιθανές ερωτήσεις μου ή ανέλυαν σωστά αυτά που έλεγα. Εφόσον, όμως, έχανε τόσο πολύ χρόνο μιλώντας, συχνά δεν ολοκλήρωνε την εργασία του κατά τη διάρκεια της σχολικής ώρας.

Καθώς οι επιπλήξεις δεν είχαν βοηθήσει, αποφάσισα να χρησιμοποιήσω τη θετική υποδήλωση και να επικεντρώσω το ενδιαφέρον μου στη λειτουργία της συμπεριφοράς του Πάρη στην τάξη. Επέλεξα να παρατηρήσω της λειτουργία της συμπεριφοράς του, γιατί δεν ήξερα πραγματικά ποιο ήταν το κίνητρο που τον έκανε να με διακόπτει τόσο συχνά. Δεν ήξερα αν επεδίωκε να με ενοχλεί μ' αυτό τον τρόπο αλλά – είτε το επεδίωκε είτε όχι – αυτό έκανε. Μια σαφώς αρνητική λειτουργία της συμπεριφοράς του ήταν να με εκνευρίζει. Θα μπορούσα επίσης να σκεφτώ και πολλές άλλες παρόμοιες αρνητικές λειτουργίες. [Δεν είναι ασυνήθιστο στις προβληματικές καταστάσεις να μπορεί κανείς να αναγνωρίζει ένα πλήθος από αρνητικές λειτουργίες της προβληματικής συμπεριφοράς. Μερικές φορές, συνεξετάζοντας κι άλλα στοιχεία της συμπεριφοράς άλλων μελών του οικοσυστήματος, διευρύνουμε τον ορίζοντα της σκέψης μας και βρίσκουμε πιθανές θετικές λειτουργίες].

Προκειμένου να βρω κάποιες θετικές λειτουργίες της ενοχλητικής συμπεριφοράς του Πάρη, έπρεπε πρώτα να παρατηρήσω τις συνθήκες κάτω από τις οποίες με διέκοπτε. Το έκανα και μετά περίμενα την ευκαιρία. Μία μέρα, την ώρα των Μαθηματικών, ο Πάρης άρχισε να με διακόπτει. Παρέμεινα σιωπηλός για μία στιγμή κι έπειτα ευχαρίστησα τον Πάρη που έσπαγε την ρουτίνα, βοηθώντας να κάνουμε την τάξη έναν πιο ενδιαφέροντα χώρο. Πρόσθεσα ότι αυτό μου έδινε επίσης την ευκαιρία να σταματήσω να μιλώ προσωρινά. [Αν και νιώθει αρχικά παγιδευμένος, ο δάσκαλος είναι σε θέση να βρει δύο θετικές λειτουργίες της συμπεριφοράς του μαθητή. Επιδημαίνει μία θετική οικοσυστημική λειτουργία για τον εαυτό του(μια «ευκαιρία να σταματήσω να μιλώ προσωρινά») και για την τάξη συνολικά («σπάζοντας τη ρουτίνα»)].

Όταν χρησιμοποίησα αυτή τη μορφή παρέμβασης, ο Πάρης έμεινε έκπληκτος και σχεδόν διασκέδασε. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, έπρεπε να υποδηλώνω θετικά τη συμπεριφορά του αρκετές φορές. Ο Πάρης φαινόταν πιο συνεσταλμένος, ιδιαίτερα, μάλιστα, όταν πρόσεξε πως οι άλλοι άρχισαν να εξετάζουν πιο προσεκτικά τη συμπεριφορά του. Τις επόμενες λίγες μέρες παρατήρησα μία σημαντική βελτίωση στη συμπεριφορά του. Έδινε σωστές απαντήσεις και πρόσεχε τη δουλειά του. Παρόλο που δεν άλλαξε ριζικά τη συμπεριφορά του, εντούτοις, τη βελτίωσε σημαντικά. Επίσης, η σχέση μας έλαβε μία ενδιαφέρουσα διάσταση. [Δεν είναι ασυνήθιστο να διαπιστώσουμε ότι, όταν ο δάσκαλος χρησιμοποιεί αυτές τις τεχνικές για μία κατάσταση, η αλλαγή «γεννά» κι άλλες αλληλεπιδράσεις με το μαθητή].

Λίγες εβδομάδες μετά την υποδήλωση της θετικής λειτουργίας της ενοχλητικής συμπεριφοράς, ο Πάρης έμειν στην τάξη να τελειώσει κάποια εργασία. Φαινόταν αναστατωμένος· εγώ τον ρώτησε τι συνέβαινε. Μου είπε ότι σιχάθηκε και βαρέθηκε να συγκρίνεται με τη μεγαλύτερη αδελφή του και αποφάσισε να πέρει χαμηλούς βαθμούς για να δώσει ένα μάθημα στη μητέρα του. Όταν σκέφτηκα ό,τι είχε πει, η πρώτη μου αντίδραση ήταν: «Πώς μπορώ να το ρυθμίσω αυτό; Πώς να τον κάνω να καταλάβει ότι θα μπορούσε να τα καταφέρει το ίδιο καλά αν προσπαθούσε περισσότερο;».

Αποφάσισα, αντί αυτού, να χρησιμοποιήσω την τεχνική της συνέχισης της προβληματικής συμπεριφοράς με διαφορετικό τρόπο (βλέπε 4^ο παράδειγμα). Του είπα πως ήταν απόλυτα κατανοητό ότι ένιωθε απογοητευμένος. Συμπλήρωσα πόσο δύσκολο θα πρέπει να ήταν γι' αυτόν να ακολουθήσει τα βήματα της αδελφής του. Του είπα ότι θα ήταν πολύ καλό να είναι ικανοποιημένος με τη δουλειά που έκανε κι όχι με ό,τι απαιτούσαν οι άλλοι από αυτόν. Του είπαν ότι, όταν ήμουν στην ηλικία του, αισθανόμουν πιο άνετα να κάνω ακριβώς τόση δουλειά, όση ήταν αρκετή για να πιάνω τη βλαση και να περνάω την τάξη.

Αυτή η συζήτηση είχε ένα ενδιαφέρον αποτέλεσμα. Ανακαλύπτω ότι ο Πάρης φαίνεται να αποκτά μεγαλύτερη περηφάνεια (εκτίμηση) για τη δουλειά του. Ένας άλλος δάσκαλος που δουλεύει μαζί του ήρθε σε μένα τις προάλλες να μου αναφέρει τις προόδους που είχε κάνει ο Πάρης και ενδιαφερόταν να μάθει τι είχε συμβεί. Είναι δύσκολο να υπερηφανευτείς για μια λύση που φαίνεται τόσο απλή και ειλικρινής.

4^ο παράδειγμα: Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΘΑΡΡΥΝΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ (Ενθαρρύνοντας τη συνέχιση της προβληματικής συμπεριφοράς με διαφορετικό τρόπο)

Η ιδέα της συνεργασίας

Ο Σύμβουλος της Τάξης (σσ. 131-133)

Ο Γιάννης ήταν ένα δεκάχρονο παιδί της Ε' τάξης του Δημοτικού σχολείου, που απαιτούσε να τον προσέχουν συνεχώς. Έρχονταν πολύ συχνά στην έδρα και έκανε προτάσεις για το πώς θα έπρεπε να κάνω τη δουλειά μου. Αμφισβητούσε τις περισσότερες οδηγίες και εντολές, ισχυριζόμενος ότι οι δικές του εναλλακτικές λύσεις και προτάσεις ήταν καλύτερες. Δεν παρακολουθούσε τις οδηγίες και πάντα ζητούσε να τις επαναλάβω. Καθυστερούσε διαρκώς καθώς έξυνε μολύβια, ξεφύλλιζε τετράδια, πεταγόταν συχνά μέχρι την κραμέστρα των ρούχων, τσαλάκωνε χαρτιά, άνοιγε το παράθυρο.

Αμέσως μόλις, επιτέλους, αναγκαζόταν να δουλέψει, διαμαρτυρόταν ή άρχιζε να επαναλαμβάνει ανούσιες ερωτήσεις. Συνέχιζε να ρωτάει, έως ότου τελικά αρνιόμουν πια να απαντήσω. Όταν επέμενα ότι έπρεπε να δουλέψει, μούτρωνε, μурμουρίζε δυνατά, έριχνε κάτω το μολύβι του και δήλωνε: «Δεν μπορώ να το κάνω αυτό και φταις εσύ» ή «Δε θα μου πεις εσύ πώς να το κάνω». Και συνέχιζε να «κάνει σκηές». Παρενέβαινε στις σχέσεις μεταξύ των μαθητών ή ανάμεσα στους μαθητές και σε μένα. Εξέφραζε τη γνώμη του χωρίς να ερωτηθεί και προσπαθούσε να επιβάλλει λύσεις που δεν τον αφορούσαν. Η συμπεριφορά του μείωνε την απόδοσή του, ενώ τραβούσε την προσοχή των μαθητών, εμποδίζοντάς τους να παρακολουθήσουν το μάθημα. Η στρατηγική που είχα ακολουθήσει προηγουμένως ήταν η ενασχόληση με κάθε ένα ξέσπασμα ξεχωριστά και, μάλιστα, τη στιγμή που εμφανιζόταν. Είχα πολλές συναντήσεις – που χρειάζονταν υπομονή – με το Γιάννη, καθώς και συμβουλευτικές επαφές με τους γονείς του. Επίσης, πολλές φορές τον υποχρέωσα να παραμείνει στο σχολείο μετά το μάθημα. Όλες αυτές οι απόπειρες αποδέχτηκαν αναποτελεσματικές. Με τη μητέρα του (η οποία είχε τα ίδια προβλήματα και στο σπίτι) ακολουθήσαμε τη στρατηγική που ακολουθεί, η οποία συνδύαζε την τεχνική ενθάρρυνσης για τη συνέχιση των συμπτωμάτων και την αναπλαισίωση. Είπα στο Γιάννη ότι, στις λίγες εβδομάδες που απέμειναν μέχρι το τέλος του σχολικού έτους, ανησυχούσα μήπως η τάξη δε θα είχε αρκετό χρόνο για να ολοκληρώσει την ύλη που έπρεπε να διδαχθεί. Προκειμένου να ολοκληρωθεί η δουλειά, ο καθένας θα έπρεπε να αφοσιωθεί πρώτα και κύρια σ' αυτή. «Πάντα έχεις τόσα πολλά σχόλια και προτάσεις» του είπα. «Είναι κρίμα που δεν μπορώ να διακόψω τη διδασκαλία και να δώσω τις ιδέες σου την προσοχή που θα ήθελα. Έτσι, στο χρόνο που μας απομένει, μπορείς να κάνεις οποιοσδήποτε ερωτήσεις, με βάση τις οδηγίες μου προς την τάξη. Καταλαβαίνεις, φυσικά, ότι δεν επιτρέπεται να μιλάς καθόλου σε οποιαδήποτε άλλη στιγμή. Σε παρακαλώ όμως να μου γράψεις όλες τις σκάψεις και τα σχόλιά σου. Στο τέλος κάθε μέρας, όταν θα μπορώ πραγματικά να δώσω στις ιδέες σου όλη την προσοχή που αξίζουν, θα έχω μία συνάντηση μαζί σου. Περιμένω βέβαια ότι μπορεί να ξεχαστείς και να μιλάς στην αρχή αρκετά συχνά, γιατί έτσι έκανες για πολύ καιρό. Δεν πειράζει. Είναι αναμενόμενο. Θα σε βοηθώ, υπενθυμίζοντάς σου το με ένα νεύμα – ξέρεις, ένα σήκωμα των φρυδιών, ας πούμε. [Ο δάσκαλος στην αρχή επαναδιατύπωσε τις παρεμβολές του Γιάννη, τις διαμαρτυρίες και τις παρενοχλήσεις του ως «σχόλια», «προτάσεις» και «ιδέες». Έπειτα ζήτησε τις σκέψεις και τα σχόλια του μαθητή, αλλά με ένα διαφορετικό τρόπο (γραπτά) και σ' ένα διαφορετικό χρόνο (στο τέλος της ημέρας)].

Είχε περάσει μία εβδομάδα από τότε που μπήκε σε εφαρμογή το σχέδιο. Την πρώτη μέρα ο Γιάννης ρίχτηκε με τα μούτρα στη δουλειά. Αλλά σε ποια δουλειά; Έγραφε συνέχεια, γέμιζε σελίδες με τα παράπονα και τις προτάσεις του, τις οποίες αντιμετώπιζα σοβαρά στο τέλος της ημέρας. Εργαζόταν πολύ λίγο αλλά η υπόλοιπη τάξη κι εγώ κάναμε το μάθημα περίφημα. Παρόλα αυτά, όταν η καινοτομία έχασε το χαρακτήρα του καινούργιου, άρχισε να ξαναγυρίζει στα συνηθισμένα του αξεσπάσματα. Γελούσα κι έλεγα: «Α, μάλιστα, μαντεύω πως αυτά είναι μία από τις υποτροπές που πρόβλεψα!». Τότε ο Γιάννης απαντώντας με τον τρόπο του, ησύχαζε. Όταν μάλιστα μεταχειριζόμουν το νεύμα με τα φρύδια, έλεγε: «ξέρω,

ξέρω» και συνέχιζε τη δουλειά του. Άρχισε μάλιστα να παραπονιέται ότι το γράψιμο του έπαιρνε πάρα πολύ χρόνο και ότι δεν μπορούσε να επιτελέσει τα καθήκοντά του. Του απάντησα σε όλα αυτά λέγοντάς του πως έχει εξαιρετική μνήμη και έτσι, ότι θα μπορούσε να σταματήσει το γράψιμο και απλώς να θυμάται τα σημαντικά σημεία. Συμφώνησα, βέβαια, μαζί του πως η δουλειά του ήταν πιο σημαντική.

[Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν στην θεωρητική εισαγωγή του παρόντος υποκεφαλαίου, είναι σημαντικό να ψάχνει κανείς για αλλαγές στην προβληματική συμπεριφορά, αμέσως μετά την προσπάθεια τροποποίησής της. Μετά τη χρησιμοποίηση της αναπλαισίωσης και την περιγραφή συμπτωμάτων, ο δάσκαλος παρατήρησε κάποια αλλαγή στη συμπεριφορά του μαθητή· μείωση των παραπονοών και των διακοπών και αύξηση απόδοσης στην εργασία του. Αφού σημείωσε αυτές τις αλλαγές, τροποποίησε το έργο του που συνδεόταν με την περιγραφή των συμπτωμάτων της συμπεριφοράς του μαθητή. Επιπλέον, ανάγκασε το μαθητή να μεταβάλει την αρχική προβληματική συμπεριφορά, αφού τώρα, αντί να γράφει τα πάντα, θα μπορούσε να θυμάται κάθε τι που ήταν προς συζήτηση, στο κλείσιμο των μαθημάτων κατά το τέλος της ημέρας].

Λίγες ημέρες αργότερα, πριν αρχίσουμε να παίζουμε ποδόσφαιρο στο προαύλιο του σχολείου, φώναξα το Γιάννη παράμερα. Του είπα ότι, αν και είχαμε να παίζουμε ποδόσφαιρο, θα μπορούσα να φροντίσω να τελειώσει νωρίς, έτσι ώστε να καταφέρουμε να συναντηθούμε. «Με κανένα τρόπο» είπε. Τίποτα πολύ σημαντικό δεν είχε συμβεί εκείνη τη μέρα και, επομένως, θα μπορούσαμε να παραλείψουμε τη συνάντησή μας. Έτσι, ευτυχώς, η στρατηγική αυτή θα συνέχιζε να αποδίδει για τις υπόλοιπες έξι εβδομάδες. Ως τότε, βέβαια, θα έπρεπε να είμαι ανά πάσα στιγμή έτοιμος για το νεύμα των φρυδιών.

5° παράδειγμα: Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΚΕΡΚΟΠΟΡΤΑΣ (Επηρεάζοντας έμμεσα το πρόβλημα)

Η κλειδαμπαρωμένη πόρτα και ο «πολιορκητικός κριός»

Ο Άλλοτε Συνεπής Μαθητής (σσ. 154-155)

Ο Αλέξης είναι 11 χρονών, πάει στην έκτη τάξη και η νοημοσύνη του είναι στο μέσο όρο –ίσως και πιο πάνω. Είναι ήσυχος και δείχνει τον απαιτούμενο σεβασμό στους δασκάλους και τους μεγαλύτερους. Δεν είναι ενοχλητικός μέσα στην τάξη. Το πρόβλημα άρχισε απ' το γεγονός ότι ο Αλέξης δεν έκανε τη δουλειά που του ανέθετα ούτε στην τάξη ούτε στο σπίτι. Ενώ έδινε την εντύπωση ότι εργαζόταν, στην ουσία δούλευε ελάχιστα ή καθόλου, μέχρι το τέλος του μαθήματος.

Η μητέρα και ο πατριός του Αλέξη είχαν έρθει δύο φορές για να εκφράσουν την ανησυχία τους για το ότι δε διάβαζε. Αποφασίσαμε λοιπόν να στέλνει η μητέρα του καθημερινά στο σχολείο ένα χαρτί, που να αναφέρει τις εργασίες που έκανε ο Αλέξης κατά τη διάρκεια της ημέρας. Αυτή η τακτική δεν είχε επιτυχία, καθώς ή ο Αλέξης κατά τη διάρκεια της ημέρας. Αυτή η τακτική δεν είχε επιτυχία, καθώς ή ο Αλέξης «ξέχναγε» να κάνει τις ασκήσεις του, αφήνοντάς τες μισοτελειωμένες, ή η μητέρα του αμελούσε να στείλει το ενημερωτικό χαρτί.

Μία Πέμπτη, ζήτησα από τον Αλέξη τις ασκήσεις που είχε για το σπίτι και το υπογεγραμμένο φύλο εργασιών. Όμως, ούτε τις ασκήσεις είχε κάνει ούτε και το φύλο εργασιών είχε υπογραφεί. Αντί να τον επιπλήξω, όπως έκανα συνήθως, κατάλαβα ότι είχε φτάσει η ώρα να εφαρμόσω την τεχνική της κερκόπορτας. Του μίλησα ιδιαιτέρως και του είπα ότι, όποτε έκανε την εργασία του, μου άρεσε το πόσο τακτικά ήταν γραμμένη. Ο Αλέξης έμεινε έκπληκτος. Τον ρώτησα επίσης, αν είχε προσέξει ότι πάντα του έδινα το λόγο, όταν σήκωνε το χέρι του. Του εξήγησα ότι αυτό το έκανα, διότι ήξερα ότι θα έδινε μια προσεκτική απάντηση. Ο Αλέξης ικανοποιήθηκε πολύ. [Αυτό είναι ένα παράδειγμα παραβίασης της κερκόπορτας μέσα στο προβληματικό περιβάλλον. Ο δάσκαλος διάλεξε να μιλήσει με τον Αλέξη για μη-προβληματικά θέματα, μέσα στην προβληματική κατάσταση].

Τα αποτελέσματα παρουσίασαν ενδιαφέρον. Για το υπόλοιπο διάστημα της ημέρας, ο Αλέξης εργάστηκε με επιμέλεια. Έκανε περισσότερα πράγματα απ' ό,τι συνήθως, αλλά και

πάλι του έμεινε δουλειά για το σπίτι. Άρχισε να σηκώνει συχνότερα το χέρι του και χαιρόταν πολύ, όταν του έδινε το λόγο. Έδινε πάντα σωστές απαντήσεις. (Ανταλλάσσαμε συνομωτικά χαμόγελα!).

Την Παρασκευή, ο Αλέξης απουσίασε. Τη Δευτέρα το πρωί, όμως, μου παρέδωσε με περηφάνεια είκοσι καθυστερημένες εργασίες του. Έδωσα ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός και τον επαίνεσα. Εκείνη την ημέρα δούλεψε ικανοποιητικά στην τάξη και είχε πάλι δουλειά για το σπίτι. Του έδειξα εμπιστοσύνη, λέγοντάς του πως ήξερα ότι θα τελείωνε όλες τις ασκήσεις και ότι θα ήταν καθαρογραμμένες και τακτικές.

Είναι δύσκολο να συνάγει κανείς συμπεράσματα μέσα σε δύο ημέρες, αλλά νομίζω ότι πρέπει να είμαι στο σωστό δρόμο με τον Αλέξη. Με το να σχολιάσω τις θετικές πλευρές του Αλέξη πέτυχα σίγουρα καλύτερα αποτελέσματα απ' το να επιμένω στο πρόβλημα.

6° παράδειγμα: Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΟΥ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΥ ΕΞΑΙΡΕΣΕΩΝ (Εστιάζοντας την προσοχή σε ό,τι δεν αποτελεί πρόβλημα)

Εντοπισμός των θετικών πλευρών και ικανοτήτων

Τονίστε τη Θετική Πλευρά (σσ. 164-165)

Ο Μίμης ήταν ένα αγόρι εννέα ετών που επαναλάμβανε τη δεύτερη τάξη και είχε χαμηλή επίδοση. Είχα καταλήξει στο συμπέρασμα – ύστερα από σχετική συζήτηση σε αρμόδια Ιατροπαιδαγωγική Υπηρεσία που είχε σκοπό να διαπιστωθούν τυχόν μαθησιακές δυσκολίες – ότι η χαμηλή σχολική επίδοση του παιδιού οφειλόταν πιθανοτατα στην έλλειψη κινήτρων εκ μέρους του. Ο Μίμης είχε μία καλή σχέση με τη δασκάλα του, αλλά έδειχνε ελάχιστο ενδιαφέρον για τα θεωρητικά μαθήματα και σπάνια παρουσίαζε χωρίς πίεση κάποια ολοκληρωμένη γραπτή εργασία.

Καθώς ο Μίμης είχε δείξει ελάχιστη αν όχι καμία – ανταπόκριση σε θετικές ενισχύσεις, η Ψυχολόγος της Ιατροπαιδαγωγικής Υπηρεσίας αποφάσισε να ζητήσει από τη μητέρα του να του επιβάλει κάποιο «πρόστιμο», όταν αυτός δεν έκανε τις καθημερινές του εργασίες. Αυτός ο τρόπος αντιμετώπισης δεν είχε περισσότερη επιτυχία από τις άλλες προσπάθειες που είχαν γίνει στο παρελθόν. Τελικά, ρώτησα τη δασκάλα του Μίμη αν υπήρχε κάποιο μάθημα για το οποίο ο Μίμης έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Μετά από κάποια σκέψη, η δασκάλα απάντησε ότι φαινόταν να του αρέσουν τα μαθήματα της Φυσικής, Χημείας, Βιολογίας και Γεωλογίας, γιατί πρόθυμα συμμετείχε σε αυτά. Εφόσον ο Μίμης έδειχνε ενδιαφέρον για τα συγκεκριμένα μαθήματα, πρότεινα στη δασκάλα του να χρησιμοποιήσει υλικό από αυτά, για να ασκήσει το παιδί στην ανάγνωση και να τα συσχετίσει, όσο το δυνατόν περισσότερο, με τα άλλα μαθήματα. Συχήτησα με τη δασκάλα μια εβδομάδα μετά και μου είπε ότι είχε προμηθευτεί αρκετά συμπληρωματικά βιβλία φυσικής για το Μίμη· προσθεσε χαρακτηριστικά ότι το παιδί «τα ξεφύλλιζε».

Κατόπιν, εφάρμοσα την τεχνική της αναπλαισίωσης (σσ. 5-6) και έτσι θεώρησα τη συμπεριφορά του Μίμη, όχι πλέον ως έλλειψη κινήτρων (δηλαδή παθητική και τεμπέλικη, όπως είχε χαρακτηριστεί από τη δασκάλα και τη μητέρα του), αλλά ως αποτέλεσμα επιλεκτικού ενδιαφέροντος. Ο στόχος μου, ως υπεύθυνου στην περίπτωση αυτή, ήταν να βοηθήσω τη δασκάλα του Μίμη να ανακαλύψει τι έκανε το παιδί καλά και να οικοδομήσει πάνω σε αυτό, ώστε να μπορέσει να του παράσχει κίνητρα με τρόπο πιο αποτελεσματικό. Ενθάρρυνα αυτή την τόσο αφοσιωμένη δασκάλα να συνεχίσει να παρακολουθεί το Μίμη στην τάξη, για να εντοπίσει τι θα ήθελε, από αυτά που κάνει το παιδί να παραμένει.

Μολονότι οι μέχρι τώρα αλλαγές δεν είναι ριζικές, νομίζω ότι όλοι αρχίζουμε να βλέπουμε το Μίμη κάτω από ένα πιο θετικό πρίσμα. Αυτό μας ενθαρρύνει να συνεχίσουμε να αναζητούμε τι κάνουν καλά αυτός και η δασκάλα του, έτσι ώστε να μπορέσουμε να βρούμε μια αποτελεσματική προσέγγιση για τη βελτίωση της σχολικής του επίδοσης.

Τι κάνω σε περίπτωση υποτροπής;;

Είναι πολύ σημαντικό να μην είμαστε ανυποψίαστοι. Όσοι δουλεύουμε στις παρεμβάσεις αυτό το γνωρίζουμε πολύ καλά και αυτό μας προστατεύει από τις ματαιώσεις. Συνήθως αλλαγές που δεν μπορούν να ελεγχθούν ή να αποτραπούν προκαλούν τις υποτροπές, ακόμη και όταν οι επιθυμητές συμπεριφορές έχουν εδραιωθεί. Η «τεχνική της πρόβλεψης της υποτροπής», που χρησιμοποιείται στη θεραπεία οικογένειας, επιτρέπει οι υποτροπές να αντιμετωπίζονται ως αναμενόμενες καταστάσεις παρά ως αποτυχίες, «ως μέρος της κανονικής εξέλιξης που οδηγεί στη λύση και όχι στην αποτυχία» (σ. 177). Με τον τρόπο αυτό, «όλοι όσοι εμπλέκονται στην προβληματική κατάσταση μπορούν να συνεχίσουν να συνεργάζονται και να διατηρούν την αλλαγή, βλέποντας την υποτροπή ως την εξαίρεση και τις αλλαγές ως τον κανόνα» (σ. 178).

Στο παράδειγμα που παραθέτουν οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η πρόβλεψη της υποτροπής λειτουργεί πάντοτε σε συνδυασμό με μία ή περισσότερες οικοσυστημικές τεχνικές (σσ. 178-179):

Ο μαθητής «πετάγεται» στο μάθημα, ενώ ο δάσκαλος προσπαθεί να αγνοήσει τη συμπεριφορά αυτή. Εάν ο δάσκαλος έχει αναπλαισιώσει τη συμπεριφορά του μαθητή ως εκδήλωση έντονου ενθουσιασμού, τότε η πρόβλεψη της υποτροπής είναι δυνατό να εκφραστεί απ' το δάσκαλο κατά τον ακόλουθο τρόπο: «Πιστεύω ότι ο ενθουσιασμός σου αυτός θα εκδηλώνεται από καιρό σε καιρό με απροσδόκητους τρόπους, παράλληλα με την προηγούμενή σου συμπεριφορά. Αυτό θα περίμενε κανείς από ένα δραστήριο άτομο όπως είσαι εσύ. Επιπλέον, κάθε φορά που «πετάγεσαι», θα μου υπενθυμίζεις πόσο τυχερός είμαι που έχω έναν τόσο ενθουσιώδη μαθητή».

Εάν ο δάσκαλος έχει χρησιμοποιήσει τη θετική υποδήλωση κινήτρων και έχει θεωρήσει το κίνητρο ενός μαθητή που «πετάγεται» ως ενδιαφέρον για τα μαθήματα, τότε η πρόβλεψη της υποτροπής θα εκφραστεί ως εξής: «Είμαι πραγματικά ευχαριστημένος που έχω ένα μαθητή σαν εσένα, ο οποίος δείχνει τόσο ενδιαφέρον για τα μαθήματά μου. Δε θα μου προκαλούς εξέπληξη, αν μερικές φορές απαντούσες χωρίς να ερωτηθείς. Τέτοιο ενδιαφέρον δεν κρύβεται».

Εάν ο άνθρωπος έχει χρησιμοποιήσει την αναζήτηση θετικών λειτουργιών και έχει ερμηνεύσει τη συμπεριφορά του μαθητή ως έναν τρόπο με τον οποίο ο μαθητής τον ενθαρρύνει να ξανασκεφτεί το σύστημα εξέτασης, τότε η πρόβλεψη της υποτροπής μπορεί να εκφραστεί ως εξής: «Ακολούθησα για καποιο διάστημα τη συνηθισμένη σχολική μέθοδο εξέτασης της τάξης. Βλέπετε, οι παλιές συνήθειες δύσκολα αλλάζουν. Αν αρχίσεις να «πετάγεσαι», αυτό θα σημαίνει ότι εγώ ξαναγύρισα στον προηγούμενο τρόπο εξέτασης και τώρα πρέπει να βρω έναν άλλο τρόπο για να κάνω ερωτήσεις».

Εάν ο δάσκαλος έχει χρησιμοποιήσει την ενθάρρυνση για τη συνέχιση της προβληματικής συμπεριφοράς και έχει ζητήσει από το παιδί που «πετάγεται» να καταγράψει την απάντησή του πριν πει οτιδήποτε, τότε η πρόβλεψη της υποτροπής μπορεί να εκφραστεί ως εξής: «Ίσως το βρεις δύσκολο στην αρχή να γράφεις αυτό που θέλεις να πεις, γι' αυτό δε θα μου φαινόταν παράξενο εάν «πεταγόσουν» κάπου-κάπου πριν καταγράψεις την απάντησή σου».

Για το λόγο ότι οι υποτροπές μπορούν να προβλεφθούν, αφού εμπεριέχονται στη διαδικασία της αλλαγής, ο εκπαιδευτικός μπορεί να την χρησιμοποιήσει προβλεπτικά –πριν την εμφάνισή της, «λέγοντας απλά στο άτομο ότι θα ήταν φυσιολογική αν συνέβαινε» (σ. 179).

ΟΔΗΓΙΕΣ σε περίπτωση αποτυχίας

Κάποιες αφηγήσεις ίσως φαίνονται εξωπραγματικές ή υπερβολικές ή ακόμη και «πειραγμένες». Σε κάποιες από αυτές αναφέρθηκαν οι δυσκολίες που εμφανίστηκαν κατά την εξέλιξή τους. Κατ' αρχήν να επισημάνουμε ξανά ότι δεν είναι εύκολο να μετακινηθούμε από μια παγωμένη και συχνά αρνητική οπτική προς μία θετική, επειδή τέτοιες αλλαγές δεν φαίνονται ασφαλείς και βολικές. Αν παρά ταύτα αποφασίσετε να κάνετε το μεγάλο βήμα, τότε θα πρέπει να έχετε συνειδητοποιήσει ότι οι δυσκολίες είναι εμπρός. Η αλλαγή δεν είναι εύκολη απόφαση αλλά το ίδιο δύσκολη είναι για τον μαθητή που καλείται να προσαρμοσθεί σε νέα δεδομένα, ας πούμε σ' έναν εκπαιδευτικό που μέχρι χτες ήξερε ότι αντιδρά διαφορετικά. Στην περίπτωση δυσκολιών θα πρέπει να έχετε κατά νου τα εξής (σσ. 189-192):

1. *Περιμένετε*
2. *Παρατηρήστε*
3. *Επαναλάβετε την παρέμβαση*
4. *Δοκιμάστε άλλη τεχνική*
5. *Χρησιμοποιήσατε τη γλώσσα του άλλου ατόμου;*
6. *Δοκιμάσατε να δείτε την κατάσταση από την οπτική γωνία του άλλου ατόμου;*
7. *Σας επέτρεψε η τεχνική που διαλέξατε να δράσετε τίμια και ειλικρινά σε σχέση με το άτομο;*
8. *Μήπως, μετά από κάποια αρχική αλλαγή, επιστρέψατε στην παλιά μορφή συμπεριφοράς σας;*
9. *Υπάρχει ακόμα ένα άλλο μέρος του οικοσυστήματος το οποίο θα μπορούσατε να συμπεριλάβετε;*

Καλή επιτυχία!!!